

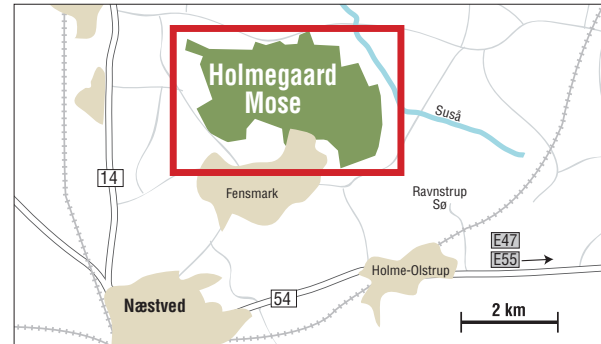
Gravning af tørv

Allerede i ældre jernalder brugte man tørv som brændsel. Hvornår man begyndte at grave tørv i Holmegaard Mose, ved vi ikke. Men i en tørvegrav nord for Fensmark Skov er der fundet en trillebør fra 1640.

Tørvegravning før 1825 har ikke været særlig systematisk og er kun foregået i mosens yderkanter. Med anlæggelsen af Holmegaards Glasværk i 1825 kom der for alvor gang i tørvgravningen. Værket blev anlagt her, fordi man kunne bruge tørv som brændsel. Udover glasværket fik også lokale teglværker og bønder fra omegnen tørv fra mosen. Man skar tørvene ud af en lodret mosevæg styk for styk med en knivskarp spade. Arbejds måden gav tørvene navn: skæretørv. Et væsentligt problem var, at et års forbrug skulle skæres i løbet af maj og juni. Ellers kunne tørvene ikke nå at tørre.

Glasværket anvendte tørv i smelteovnene indtil 1924, hvor man i stedet gik over til kul, træ, olie og senere naturgas. Med krigen i 1940 vendte billedet. Hele Danmark måtte fyre med tørv. Det var det eneste brændsel, vi havde i større mængder. Mekaniseringen tog fart. Alle markerne syd for mosen blev brugt som læggeplads. Her blev tørvmassen lagt ud i lange striber og skåret igennem af en "bjørn", en metallromle, der delte tørvmassen op i de ønskede stykker. Når tørvene var tørre, blev de stablet op i stakke så store som huse overalt omkring glasværket. Der blev brugt 30.000 tons om året.

Æltetørv laves ved at tørvmassen hældes ud på jorden og deles op med "bjørnen"



Holmegaard Mose ved Fensmark nord for Næstved

Naturbeskyttelse og LIFE-projekt

Holmegaard Mose indgår i det komplekse af moser og andre lavbundsarealer, der findes i tilknytning til Suså. En stor del af dette område er et Natura 2000-område, det vil sige, at området indgår i det netværk af beskyttede naturområder i Europa, der samlet skal beskytte Europas naturtyper og arter.

I 2004 blev der indgået en frivillig aftale mellem Naturstyrelsen og Holmegaard Gods om naturpleje af mosen, og i 2009 blev 547 ha fredet. Den tidligere fredning forhindrede naturgenopretning, men nu kunne et EU støttet LIFE-projekt sættes i gang. EU's "LIFE Nature" program bidrager til at redde og forbedre tilstanden for nogle af de mest truede naturtyper og arter, bl.a. naturtypen "aktiv højmoser".

I perioden 2010 - 2013 gennemførtes hævning af vandstanden på 250 ha, og der blev ryddet store arealer med birkeskov. Naturstyrelsen vedligeholder nu som plejemyndighed Holmegaard Mose med en åben højmosseflade på 150 ha.

Holmegaard og Juellinge

Holmegaard Godskontor, Rodebrovej 2, 4684 Holmegaard.
Tlf: +45 55 54 81 31, fax: +45 55 54 80 31
e-mail: godskontor@holmegaardgods.dk



Miljøministeriet
Naturstyrelsen
www.naturstyrelsen.dk



Miljøministeriet
Naturstyrelsen

Forsidefoto: Sten Møseblund. Foto af "bjørnen" venligst udlånt af Museum Sydøstdanmark. Andre fotos: Nationalmuseet, Naturstyrelsen, Malene Fischer, Allan Gudrio Nielsen. Tegning: Birgitte Flarup. Kort og layout: Hjørth-Freemance, Svendborg Tryk 2013



Holmegaard Mose

Natur og kultur

Sjælden natur

Holmegaard Mose er en af de få tilbageværende højmoser i Danmark og den største på Sjælland. Næsten alle danske højmoser er afvandede og gravet bort. Holmegaard Mose har overlevet, men er stærkt præget af udnyttelse gennem to hundrede år. Der er huller i form af åbne tørvegrave, og den er udtørret og groet til med birkeskov.

Dannelsen af en højmose

I stenalderen var der en stor fladvandet sø, hvor vi i dag finder Holmegaard Mose. Søen groede langsomt til med tagrør og andre sumpplanter. Døde plantedele sank til bunds og blev i det flade vand gradvis overvokset af tørvemos, også kaldet sphagnum. Tørvemosset voksede opad til en 4 - 5 meter tyk, hvælvet moseflade, hvor levende tørvemos voksede ovenpå sammenpressede lag af den tidligere vegetation.

Tørvemos har en fantastisk evne til at fastholde vand. Men når tørv vokser i højden, kan de levende mosser ikke længere suge det mineralrige grundvand op, og mosens vand kommer så kun med regnen. Nogle tørvemosarter er så nøjsomme, at de kan leve af den smule næring, der er i regnvand. Når tørvemosserne trækker næring ud af regnvandet, bliver vandet meget surt, og der dannes et miljø, hvor kun få særligt tilpassede plante- og dyrearter kan leve. Den sjældne højmosenatur er opstået.

En uforstyrret højmose består af en hvælvet moseflade uden træer. Der er heller intet græs, kun mos og særligt tilpassede planter. Randen af højmosen kaldes lagg-zonen. Her er der mere næring end på højmossefladen på grund af udsivende grundvand fra omgivelserne. Nogle steder vil der også være en lav kantskov inden for laggen.



Naturen i Holmegaard Mose

I dag er der rester af den sjældne højmosenatur i Holmegaard Mose. Men det meste af mosen er omdannet som følge af afvanding og tørvegravning.

Højmosen

Tørvemosserne dominerer fuldstændigt. Nogle arter vokser i tuer, andre danner fugtige lavninger. Oppe på tuerne ser man hedelyng, mosebølle og den stedsegrønne revling, og på siden af tuerne kæruld og klokkeløng. Overalt i lavningerne ligger trådfine stængler af tranebær, om efteråret med røde bær. Den insektædende soldug findes udbredt i kanten af lavningerne. På afgravede, men våde tørveflader, kan kæruld og den lille velduftende busk mosepors danne store bestande.

Mosen er levested for mange insekter, hvoraf nogle kun findes sammen med højmoserplanterne, for eksempel dagsommerfuglene bølle-blåfugl og mose-randøje. På vandring over højmosen kan man støde på større dyr som firben, stålorm og hugorm.

Den afvandede og tilgroede højmoser

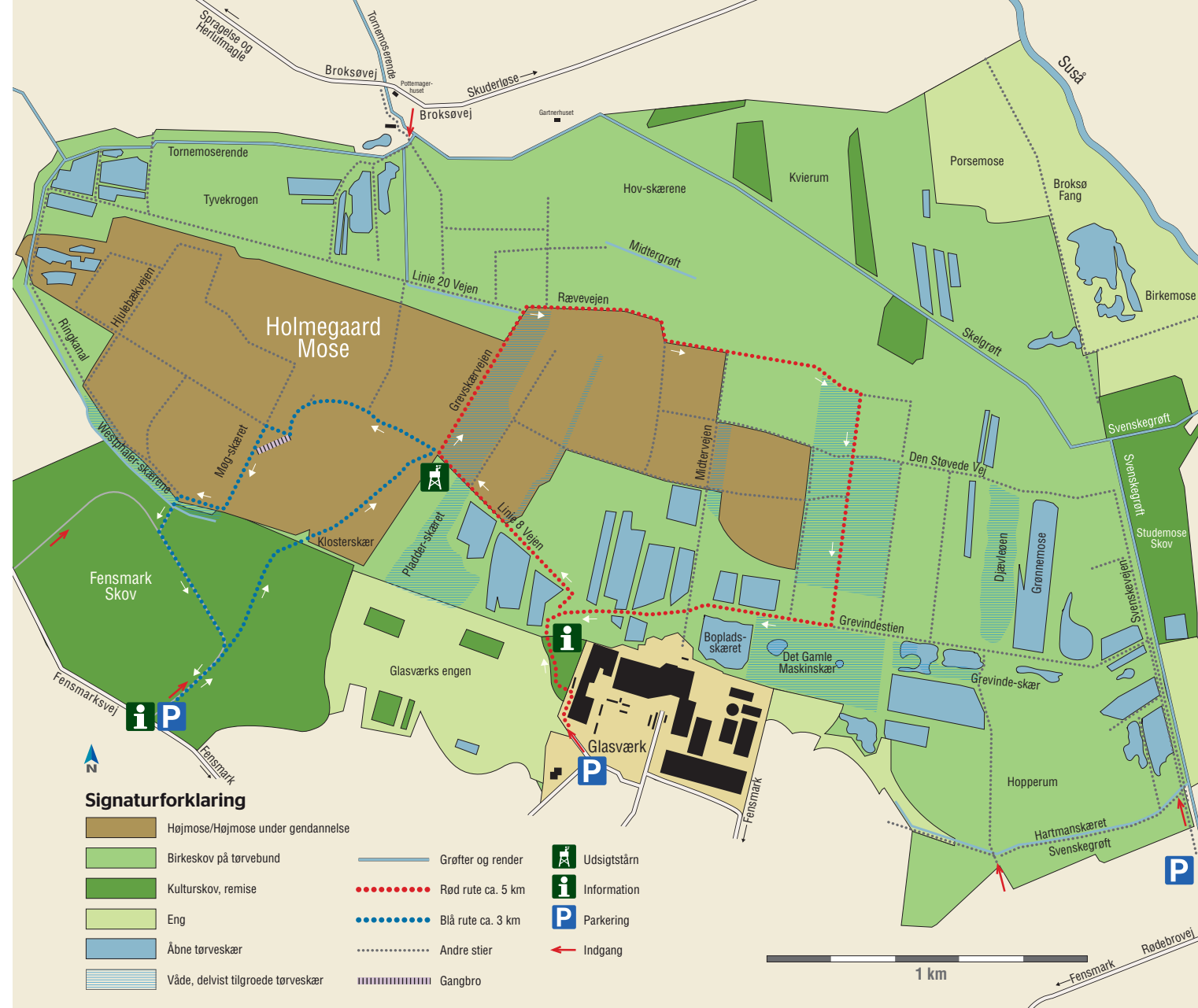
Tørvemosserne fortrænges gradvis, når mosen tørrer ud. Indvandrerarter, der naturligt hører hjemme i laggen. Især birketræer og det høje græs blåtop har bredt sig over store arealer. På de tørre blåtop "stepper" lever kun få arter, mens birkeskoven er levested for flere insekter og fugle.

Tørvegraven

Nogle af tørveskærene er gravet helt til bunden af mosen og er vandfyldte. Her lever sumpplanter og vandfugle, for eksempel grågå, lappedykkere, blishøne, troidand og rørhøg. I kalkrige tilgroede kær i kanten af mosen findes særlige mosser, den store sumplante hvas avneknippe og orkideen mygblomst. Trane er en sjælden ynglefugl.

Naturpleje

Frem til 1980'erne groede Holmegaard Mose til, så der kun var to delvis åbne højmoserflader neden for Fensmark Skov på tilsammen 27 ha. I 1990'erne begyndte Storstrøms Amt at pleje naturen og vedligeholdt 40 ha åben højmoser. Siden 2005 har staten varetaget pleje og naturgenopretning. Indtil tørvemosserne igen er i god vækst, vil det være et stort arbejde at friholde den åbne højmoserflade.



Soldug og blomstrende tranebær

Trane

Rød tørvemos

Hugorm

Tuekæruld

Færdsel i mosen

- Man kan færdes overalt på mosen, undtagen hvor der er gennemstrømmende vand og åbne tørvegrave. Vær forsigtig, når du går udenfor spor og tørvebrinker.
- Fra udsigtstårnet er der overblik over store dele af mosen, og det er muligt at krydse et tørveskær via en gangbro.
- Færdsel om natten er ikke tilladt.
- Rygning og brug af åben ild er forbudt.
- Hunde skal holdes i snor.

Dagligliv i ældre stenalder

I de ældste tider kom mennesker til Holmegaard Mose på jagt- og fiskeekspeditioner. Senere blev området et helligt sted, hvor man ofrede smukke ting til højere magter.

Trollesgave-bopladsen på Glasværksengen er fra slutningen af istiden. Her gjorde en lille familie holdt nogle dage for knap 13.000 år siden. Man slog sig ned ved bredden af en sø, som dengang udfyldte det område, der nu er blevet til mose. Bakkerne omkring søen var dækket af åben skov af birk, pil og enebær. Det ved vi, fordi grene og stammer af disse træsorter er fundet i søbunden ud for bopladsen sammen med ting, der er kastet ud i vandet: redskaber af flint, trækul og afgravede knogler af elsdyr. Trollesgave-familiens daglige arbejde foregik omkring et ildsted. Her parterede de kød, fremstillede redskaber af ben, skræbde skind og pyntede sig selv eller deres ting med rød okkerfarve. Nogle skridt fra bålet havde et par børn deres værksteder, hvor de prøvede at lave redskaber af flint.



Stenalderkunst, dekoreret øksehoved af hjortetak, ca. 9000 år gammelt

De fleste boplads ved mosen er ca. 9.000 år gamle. Mange af dem har været anlagt på grænsen mellem sump og sø. For at isolere mod den fugtige jord har beboerne dækket hytterens gulve med tykke lag af krydslagte barkflager. Uden for hytterne flød det med skaller af knækkede hasselnødder, afgravede knogler og affald fra fremstilling af redskaber af flint. Disse boplads blev hurtigt dækkede af dynd og tørv, hvorved måltidsrester og redskaber af ben og træ er bevaret til vore dage. De ældste buer og pile fra Danmark er fundet på en boplads i tørv ud for nutidens glasværk.